

דיעה אחרת

„אין שני לו“?

מיקרהו של שלמה ניצן, כסופר הממלא פונקציה ספרותית הרחבה למידות יכולת הביטוי הספרותית שלו. פונקציה של סופר בן דור הפלמ"ח, שההרואים אינו עיקר עיסוקו הספרותי, מבא לתופעה מעניינת מאוד בביקורות על יצירתו. אחרי שפרופסור גרשון שקד נתן את האות, ומיפה את ניצן היכן שמיפה במפה הספרותית, מגיעים הרצונות (מבקרים קלילים של העיתונות היומית) ופוסעים בנתיב סליל עבורם גרשון שקד, תוך שהם שורקים מנימוחיו של המבקר, איש האקדמיה. ראשון ההולכים בתלם היה הרצונות **אמנון נבחר**, ברשימתו אימפריה פרטית — צרות הכלל, שראתהארור בדבר (21 במאי 1982) הפותח רשימתו בקביעה המועתקת: „הרור הפלמ"ח בספרותנו אינו מצטיין ככל הידוע לי בכישרונו, או בכישרונו...“ ובהמשך ממשיך נבחר, כשהוא מבצע אלתורים על טענתו של גרשון שקד, ומסכם זאת בהתיימרות העצמית: „במאמר הדברים שמנתי אכן לא נפל שלמה ניצן כבור שכרו בני דורו לעצמם ול...“ ובשליש האחרון של רשימתו הוא מתייחס לרומן של ניצן כמו קיה מכשירי להוכחח ייאוריה ספרותית כלשהי, ומסכם בקביעה מאוד לא-אחרית, ומאזר חסות-כיסוי: „שלמה ניצן התעמך גרעין דרמאטי ולא מאולץ. אין שני לו בקרב דורו המצליח לבנות סיטואציה אמנה...“ ועוד דברי קשקשת, שבמהלכם לא מביין אותו נבחר, כי ספרות אינה גרעין דרמאטי, ואין די בספרות בבניית סיטואציה אמנה, שהרי ספרות ניוקקת גם לכישרון, שמלאך הספרות העברית לא העניקו לשלמה ניצן.

נבחר בשם **תרצה גרא** מבחירה ברשימתה שלמה ניצן: השתחררות מ, מחוכים לשוניים, שראתהארור בעל המישור (27 במאי 1982), וטוענת את ההיפך מטענותיו של מר נבחר, על שבספרו של ניצן „משחקת ההווה הקדומת הנפסדת והמאיימת בארץ ישראל...“ והגברת גרא מגיעה בהמשך סיקורה לתגלית מדהימה, כאשר היא ממשכה את הערותיה על הספר במיני-ראיון עם ניצן, ושואלת אותו: „מתוך הנצעים בין יהודים וערבים כפיירך, משתמע, הפיכוכך? כאילו הוא גורל. מדוע? האם אינך מאמין באפשרות של הפכה יהודי, בשלום?“ ומבליידעת, חושפת גרא בשאלתה הבורה, עם הבאת הגרשיים למילה, סיכסוך, את החלל המאפיין את האימפריה הפרטית של זמיר-פיקאטו ואת לשון מחברו החותיני והמחשבת.

העיתונאי **מישה דור** מביא במערב (11 ביוני 1982) ראיון עם שלמה ניצן, ובמישבת המצופרת לראיון, תחת הכותרת **סופר מחונן** לשבח מאמץ לעצמו דור את הגדרתו של פרופסור שקד, ומבהיר לקוראי צהרוננו: „כאשר עמיתי דיכר בלשון, אנחנו ניררש שלמה ללשון, אני. כאשר הרקע הסיפורי לסיפוריה היה הקיבוץ, היו הנפסים שלו עירוניים מובהקים. סיפורים אורבאניים נבוכים, מסוככים, מבקשי-אחווה, משוטטים ביצירותיו...“ דברים, שמשוה דור לא יכתוב למשל על פינחס שדה, שהוא בן דור תשי"ח, וכל שדור מדביק לניצן, מצוי בהחיים כמשל (ראה אור ב'1958) באיכות טובה עשורת מוגים.

האימפריה הפרטית של זמיר-פיקאטו וכתה לביקורת שלה היא ראוייה (בעיקר שתי רשימות ביקורת בעל המשמר בשל עבודתו כעורך מישור לילדים). ביקורת, שניתן לכנותה, כמאמר של נבחר על ש, „אין שני לו“ — דבר ששוקאים יגלו עד מהרה, כי כל קשר בין ביקורת זו ובין המציאות הספרותית שבתוך הספר — מיקרי בהחלט.

צבת בצבת, יחד לאוהל ואחרים) להירור אינו-מעט של סופרי דור הפלמ"ח.

לפני כמה שנים שימש שלמה ניצן בידוי קבוצת מבקרי-ספרות ובראשם הפרופסור **גרשון שקד**, כמכשיר למילוי חלל-ספרותי, מבקרים אלה בנו את הבנאליות התיאורית של ניצן כחלפניו להירוואים, שאותו תיארו בני דורו. רימום מכון זה, לא היה בכוחו להוסיף מילמטר אחד לאי-איכותו הספרותית של ניצן.

בימים אלה, ראה-ארור רומן חדש פרי-עטו של ניצן, תחת הכותרת המאוד-רומנטית האימפריה הפרטית של זמיר-פיקאטו, רומן המנסה לעסוק בחוסר-כישרון ככמה ממרכיביה של החוויה-הישראלית (אבות ובנים, שואה וצברים, יהודים וערבים, שמרנות מינית ומיניות חופשית, לחמי גזע האדונים ומחבלי אש"ף, מישפט הפתיחה של הספר הוא: „החוויה שגדפכת עם ערבי מזכרחה לחית זונה.“ זה סיפור עולמו של זמיר, סיד מתנה-ריכוז נאצי, שהגרמנים כינוהו פיקאטו, ההופך לקבלן צבע בישראל ולגובוריש, בתו ובנו, שיעלו הערבים, פרוצותיו, וניסיון ל-שירטוט המציאות הישראלית של שנות ה'70.

במבט ראשון דומה, כי בהאימפריה הפרטית של זמיר-פיקאטו מצויים כל המרכיבים לכתובת הרומן הישראלי-העשוי הגדול, אף דמיוניו החד-מימדיות, מלאכותיות ופוסטריות של ניצן, לשונו הדלה ואידיעטו את הלשון המדוברת בישראל של שנות ה'70, כמו חושפית את ערוותו הספרותית והופכים את סיפורו היומרי לפארודיה משוללת כל כישרון של החוויה הישראלית, פארודיה שמחברה לא נתחון לה.

בשורתו של ניצן, כפי שמביעים אותה גיבוריו היא בנוסח של: „תגדל נבראאל, תלמד, תבין: הכסף הוא האפשרות הבלתי מוגבלת ביותר בתוך המגבלות של ה-עולם.“ ריידות ייאורית ולשונית, נפילה ספרותית ושאר מיגרעות.

שלמה ניצן מביע בסיפור זה, בדומה לשאר בני דורו, את ההימלאות מעצמו, בדומה לסופרים אחרים של דור הפלמ"ח, אין ניצן מתמודד עם השאלה המתבקשת:

• שלמה ניצן — האימפריה הפרטית של זמיר-פיקאטו; הוצאת ספריית-פועלים: 220 עמודים (כריכה רכה).

כמוצא אותה לבדה. חוזה טרנסת להיראות כבלתי-יוזירה או בלתי-תקיפה ברעיה. היא תופעת ולכת לבדה, מרצון לנסות את כוחה, ואדם נכנע לה בסוף. הנחש מוצא אותה לבדה; גישתו הערכמית: בתחילה הוא מתבונן בה, ולאחר-מכן מדבר אליה רבריתנופה כהלל וכשכחו אותה מעל לכל היצורים. חוזה, הנחשה לשימעה נחש מדבר, שואלת אותו איך הגיע ללשון-אדם ולתבונה כזאת — והוא עז או לא תונן בהן. הנחש ענה, כי בפעמו מפרי עין אחד כגן הגיע גם ללשון וגם לשכל, אשר הפרו לו קודם לכן. חוזה דורשת ממנו להביאה אל העין ההוא — והוא נוכח לדעת כי זהו עין-הדעת ה-אסור. הנחש, הנעשה עז-לב יותר, משדל אותה לבסוף, ברוב-עורמה ודבריה-הוכחה, לאכול מפריו; משהטעם ערב לכה היא שוקלת בדעתה, אם לספר על כל האדם אם לא, אבל לבסוף היא מביאה לו מן הפירו ומספרת לו מה היא איתה לירי אחריו. מתחילה תמה אדם, אבל כראותו כי היא אבודה הוא גומר ואמר בלב, מתוך אהבה עזה, למות עמה יחד; הוא מקל ראש בחזרת הפשע ואוכל גם הוא מהפרי...“

נוסח אבינועם למה שהתרחש בין אדם וחוזה אחרי טעמו מפרי-הדעת הוא: „ענה, כשיחורים מיין, הם / בגיל יחודי הפליגו וירדו / כי הם חשים כם אלהות תצמח / נמנים התעלות ככזו מארץ. / אך פרי-תבנית זה ראשונה גילה / אחרת: תאזת כשרים עורר. / עני ויטה העיף הוא אל חוזה / והוא השיבה לו ברח זה / ויבקר שניהם בתאווה-איש — עד כי אדם סח לה באהביו: / נאה אראך, חוזה, מנצח כי טוב / ובו חכמה. טוב טעם הוא לחך / כמזר תבונה ללב. על כך זאמר / שבהך היום הזה כי כי היטבת / צרכינו להכין. פרייחמד זה / כי לא מעבנו ונפסדי תענוג / ועד עתה חסרנו טוב טעמו. / אם כדברים האסורים צפון / תענוג כזה, ול עשרה אסור, / לא עץ אחד / אך כואו ונצחק, / כאשר יאות, אחר השבנו לב / כפר ערב כזה, מיום ראון / עני לראשונה ונשאתיך, / כלילת שלמות, יפך כי לא הצית / איש אהבים לרודני דורים, / כיום הזה לי פי שבעה — / יתרון העין הזה, רב הסגור לות" / דיבר ולא הסי ממנה עין / ויחקה כמאהבה רבה; / חוזה היטיב בין, כי היא גם היא / ענה השיבה לו תצהיר אש. / ידה אחו וחיבלה אל תל / כסוי צל חופת ירקת תכס מעל. / ותט אחריו — ליצוט קינותו, / אמנון-תמה ופגל ועירית: / זה היקפסכע, כה רעון ורך. / רזו הדדים, באיב התעלסו — הולם הסאם הוא, נחמת פשעם, / עד שנת טללים ירדה ותרסאם, / כי במישחק אהבהים נלאו.“

כאן אולי המקום להעיר, כי נוסחו הישן של **זלקינסון** (מי שתירגם את הברית החדשה לעברית) אינו נופל באיכותו מתרגומו של אבינועם, ואף לעיתים מתעלה מעליו, כמו בקטע קינת חוזה, שם הוא כותב: „אך אעזוב בני וארחק ממקום מולדת, / אך אעזוב כרמי משמח אלוהים ואנשים, / ואני אמרת פה כדמי ימינו נשבה / וכשובה ונתת ניוושע עד כוא הלפיתנו; / ועתה אבה תוחלת, אין תקוה עוד...“ לעומת תרגום אבינועם: „האעזוב, בני? וכן אעזוב, / מולדת? שובל מלא-גיל וצל פקודיאל, / בלות קיוותי בו — לו גם נתה, / שלוח — שארית ימי עד פקודיאל, / בלות קיוותי בו — לו גם נתה, / שלוח — שארית ימי עד פקוד הקץ...“

מהדורה מהודרת ואלבומית זו של גן-העין האבוד, בצירוף אירוני של המשורר המיסטיקן **ויליאם בלייק**, שחי, כתב וציר כמאה שנה לאחרי מילטון, הופכים ספר זה לעוד גידבך מהקלסיקה של תרבות העולם, שמקומו על מדף הספרים של שוחר התרבות בישראל.

מזן

זיוף המציאות

שלמה ניצן הוא תופעה מורה בסיפורת הישראלית, סופר אשר מעודו לא התעלה מעל לרידדתו של סופרי דור הפלמ"ח, למרות שלא התייחס בספריו (חגים בחולות,

החיים בישראל — בסיפריהם של יצחק כר-נר, יצחק לאור ומחברים אחרים.

כתבי עת

עלי-שיח

כתבי-עת ספרותי אלמוני ובלתי-ידוע הרואה-ארור בהתמדה, ואינו זוכה לסיקור שלו הוא ראוי, הוא כתבי-עת לשיח הרואה-ארור בהוצאת החוגים לספרות — ברית התנועה הקיבוצית ותנועת המושבים, שגיליון 12—13—14 שלו התפרסם בר-אחרונה.

חוברות עלי-שיח, שתחילתן בשיח בחוגי הספרות של תנועת-הקיבוצים והתנועה המושבית בעל-פה, הפכו עד מהרה לכתב-עת שמטרתו עידוד השיח, הסיפור, המסה והמחקר הספרותיים בקרב אוכלוסייה זו. כבר בראשית החוברת מתפרסמת מסה מעניינת של **נילי סדן-לובנשטיין** ירושלים בראי הספרות של ראשית המאה ה-20 בארץ-ישראל, רשימה המקיפה ציטוטים ומראי-מקומות מתוך כתביהם של **ים רבינוביץ**, **י. הורוביץ**, **א. ראובני**, **י"ח ברנר** ואחרים, שחיו ותיארו בירור שלים באותה עת.

פרק שלם מוקדש לסיפורם של בני הזוג **יונת ואלכסנדר סנדר** כבר ארץ נושבת העוסק בתיאורו של קיבוץ רביבים בעין מיקרוסקופ סיפורית. מדור זה נפתח בדברים שאמר **עוזי שביט** בחוגים לספרות של התנועה הקיבוצית, וברשימה מאת **גבריאלה אביגור-רוזת**, הפורי שים מעט מהעולם המתואר בעטם של בני הזוג סנדר. כאלה הם דבריה של **הרסה ראובני-גרמן** מנייר-אליהו, המדור נגל בדברים שנשאו יונת ואלכסנדר סנדר בי-כינוס הארצי של החוגים לספרות בקיץ 1981, לסיכום הדיון שנערך שם על סיפורם.

סיפור בעל רקע קיבוצי הוא סיפורו של **אברהם שרון** מעין-השופט עד שותיקה, בעקבותיו של סיפור זה מובא מדור שלם שכותרתה היא מן המקורות ואליהם, ובו ניתוח איתן אובד אבי של **אברהם ארזת**, בחינה של יסורי איוב מאת **חנן לזין** לספר איוב פרי עטו של פרופסור **הלל ברזל** מאוניברסיטת בר-אילן, ועוד נושאים רבי-עניין הלקוחים מדור המסורת היהודית.

מדור שלם של עלי-שיח מוקדש לעיון ביצירותיו של **ש"י עגנון**, כסקירתו של **דוד צימרמן** על שני תלמידי חכמים שהיו בעירונו, עיונה של **יהודית צנוניק** על סיפורו של עגנון שם של בית דגני ז"ל ועיון של **אביבה אופז** בשבועת אוניו. **יוחנן ארנון** הביבליוגרף של **אורי צבי גרינברג**, מספר על פגיו שותי עם אצ"ג, המחבר **היים באר** מספר במדור פגישות על שלוש פגישות שהיו לו עם הסופר המנוח **יעקב שבתאי**, תוך שהוא עוסק יותר בעצמו מאשר בסופר המנוח.

הרסה ביננפלד-בן-עזר עורכת עיון משווה בין חזון מאת **י"ח ברנר** להציה של **גנסין**, עמוס כרמל בוחן את המנילוג ברומן המאחב מאת **ב' יהושע**. שרה **הלפרין** בודקת במיסגרת המדור מקרא ועיון את שירת הנפש ה-עשוקה בסיפור המאזן, מאת **צבי לזין**, ועדה **ברקאי** מתמודדת עם סיפורו המעולה של **יצחק כר-נר** אחרי הגשם.

במדורים נוספים, המוקדשים ליצירות מתורגמות, תיארונו ובימת קוראים, חושף עלי-שיח מעט מהעשית הספרותית-תרבו-תית של התנועה הקיבוצית, ובצניעותו, הוא מעפיל באיכותו הרבה מעל לכתבי-עת נוסח עיתון 77 ופרוזה.

עלי-שיח מומלץ לכל שוחרי הסיפורת הישראלית, ככתבי-עת ענייני, נקי ממיל-חמות ספרותיות של כתות אלה או אחרות, למרות שלעיתים מפלס האיכות שלו אינו מניע לרמה הגבוהה ביותר.

• עלי-שיח — עורך: משה ידעיה (חני) חנה; מערכת: אברהם ארזת (אילת-השחר), אברהם ארנון (שער-העמקים), רעיה ב' חיים (מעלה-החמישה), זיסקינד כרמל (עין השופט); יועץ: פרופסור הל ברזל (בר-אילן); כתובת: החוגים לספרות — ברית התנועה הקיבוצית ותנועת המושבים, רח' דובנוב 10, תל-אביב (עטיפה רכה).

מחבר ניצן

מכשיר למילוי חלל-סיפורות

של סופר-תחיליפי למשה שמיר, אהרון מגר, חנן ברטוב ושאר סוחרי הסיפ-רות האחרים של תשי"ח, ומעלה זו, היא המנחה את הביקורות שבהן זכה רומן גרוז זה במסופי הסיפורות של העיתונות היומית (ראה: דיעה אחרת).

האימפריה הפרטית של זמיר-פיקאטו היא התגלמות הרדידות הספרותית, בעידן שבו זכתה הספרות להשתחרר מכללי הצניעות, האידיאלים המיושמים, הלשון הסוגרת כמחוכים האמת המעוותת של